

La desigualtat des d'una perspectiva cosmopolita

Juan Antonio Fernández Manzano

Universitat Complutense, Madrid

Abordar la desigualtat global com un problema i no pas com un fenomen ja implica en certa manera situar-se des d'un horitzó cosmopolita. Tractaré d'explicar el que vull dir amb aquesta idea. El cosmopolitisme parteix, segons ho entenc jo, de la premissa aristotèlica que els éssers humans són essencialment éssers socials i polítics, quelcom que es manifesta en el desgrat que produeix l'aïllament; no pas en va, l'ostracisme era des de temps remots una de les més severes formes de càstig perquè aïllava la persona del seu nínxol social i familiar. En conseqüència, qualsevol projecte de vida bona no pot entendre's separat d'un entorn politicosocial determinat.

La idea de la sociabilitat natural dels humans porta aparellat un matís que tendeix a oblidar-se: existeix un vincle que lliga els individus que formen part d'una comunitat política i que fa que els seus destins es trobin d'alguna manera entrellaçats. L'individu solitari, autosuficient i totpoderós que presenta el liberalisme és una burda ficció. Els éssers humans són molt més interdependents i vulnerables del que se sol pensar. El cosmopolitisme subratlla la idea que davant d'aquesta mena d'eventualitats no és possible romandre indiferent ja que som responsables els uns dels altres.

Ser cosmopolita no és en absolut rebutjar la pertinença a una *polis*. Cosmo-polita, o ciutadà del món, no és pas sinònim d'"a-polita", ciutadà de cap *polis*. El cosmopolitisme no pot negar que la vida de les persones es desenvolupa en un marc polític localment determinat. És indubtable que els afectes, les lleialtats i els llaços sentimentals tendeixen a estrènyer-se entre aquells que estan més propers, però el pas que dona el cosmopolitisme, una vegada afirmat allò anterior, és el de considerar que el vincle de corresponsabilitat que uneix els individus amb la resta de conciutadans de la seva comunitat no suposa un tancament a la instauració de nous vincles amb els seus similars, malgrat que siguin membres d'altres comunitats.

Aquesta afirmació de fraternitat universal pot sonar excessivament general o benintencionada. Per afinar aquesta idea, podem afirmar que els drets d'un nacional d'un determinat estat no s'haurien d'anteposar als de qualsevol persona. Anomenar-se cosmopolita suposa en un primer moment la negativa a considerar que el repertori de drets i deures bàsics pot ser exclusivament definit per la pertinença a un entorn polític determinat.

Això suposa advocar per la convergència entre els *drets* del ciutadà i els drets de l'ésser humà. Reclamar-se cosmopolita implica defensar la pertinença dels individus, al marge de la seva nacionalitat, a una comunitat política superior, tant si existeix com si no, de la qual en serien membres pel sol fet de ser humans. No és possible la convivència pacífica si no es respecten els drets bàsics dels que estan afectats per les nostres decisions.

Com és fàcil de col·legir, aquesta premissa cosmopolita no suposa la renúncia dels individus a la pertinença a les seves particulars comunitats polítiques. Més aviat, el que el cosmopolitisme denuncia és que la pertinença a un estat sigui l'element distintiu que marqui la carta de drets de què es disposa o que les necessitats de la comunitat política pròpia puguin defensar-se com a jeràrquicament superiors a les alienes.

Però no es tracta exclusivament d'un afer amb un vessant moral. El cosmopolitisme a l'era de la globalització capitalista ha posat de manifest que hi ha un camp creixent d'affers que efectivament afecten tothom i que demanden per tant un enfocament cosmopolita. La crisi ecològica i l'escassetat de matèries primeres, menjar i aigua, la revolució tecnològica, la manipulació genètica, els avenços en biotecnologia, la preponderància d'allò econòmic en l'esfera global, les creixents desigualtats i la pobresa extrema que afecta una bona part de la humanitat, el creixement de l'exclusió i les noves esquerdes socials originades per l'accés desigual a les noves tecnologies, els conflictes bèl·lics i les violacions de drets humans, són alguns del que sobresurten més.

No és possible acceptar, des d'una concepció mínimament democràtica que els acords institucionals, regles, pràctiques i procediments que regulen les interaccions de països, empreses i resta d'actors en el pla global estan basats en la desigualtat de força de cadascun d'ells. La creació d'un entorn estable i pacífic en el qual se satisfacin els drets bàsics dels individus és una de les primeres metes de qualsevol comunitat política. En absència seva, les entitats amb capacitat per imposar-se, ja siguin els països amb les economies més poderoses

o les empreses amb major volum de negocis, es converteixen en els únics agents amb capacitat d'actuar en un escenari global. Una capacitat que empren per perseguir els seus propis interessos sense que cap poder popular els pugui frenar. En un entorn global mancat de regles democràtiques les decisions polítiques legítimament adoptades en els parlament nacionals esdevenen impotents per produir efectes rellevants, la qual cosa atempta directament contra l'article 28 de la Declaració Universal dels Drets Humans (DH), que és una de les claus de volta de qualsevol Declaració. L'article estableix que qualsevol persona té dret a que s'estableixi un ordre social i internacional capaç de fer que la resta de drets i llibertats proclamats a la Declaració puguin ser quelcom més que una retòrica sense efectes.

Això implica la creació d'un sistema de regles internacionals, que puguin ser imposades a tots els estats, mitjançant les quals es consideri que hi ha determinades formes de vida que estan per sota de qualsevol definició mínimament raonable de decència humana. La desnutrició, l'analfabetisme, les malalties que es poden combatre, l'existència en un entorn miserable, l'alta mortalitat infantil i la baixa esperança de vida no es poden tolerar. No hi ha cap justificació que pel fet fortuït de néixer en determinades zones del planeta, les expectatives vitals que un nen/a es trobi en néixer siguin d'aquest caire. Tampoc hi caben arguments que facin recaure la culpa de la situació en les mateixes víctimes. L'ordre econòmic internacional actualment imperant és responsable que moltes d'aquestes desgràcies es repeteixin periòdicament. Si estudiem les dades de la distribució de la renda a escala mundial, és fàcilment constatable que no hi ha teoria de la justícia que pugui acceptar, sota cap criteri mitjanament sensat, que la distribució final de la riquesa sigui tal que el 5% dels més privilegiats acapari el 90% de la riquesa mundial. El repartiment global és moralment inacceptable i per descomptat, aquesta situació tampoc respon a criteris polítics adoptats democràticament. L'arquitectura global, basada en l'opacitat que requereixen els grups de pressió i en absència de contrapesos democràtics és altament responsable de la pobresa i de les constants violacions de DH en els països més desavantatjats. El suport dels països rics a règims dictatorials del món empobrit és un exemple que qui té el poder, l'empra en benefici propi. El mateix que passa amb les indústries farmacèutiques, els beneficis de les quals impliquen la desatenció sanitària dels que no es poden costejar els medicaments o amb els descontrolats fluxos financers a través de paradisos fiscals, mercès als

quals és possible l'evasió a gran escala d'impostos per part dels més rics. Tot això és part d'un engranatge de poder que contribueix a que la polarització global vagi en augment.

El pensament cosmopolita considera que existeix l'obligació, no només de compensar el dany produït, sinó de modificar les estructures polítiques i econòmiques que l'han originat. I aquesta obligació és directament proporcional al grau de poder del que es disposi.

Hem presentat tres menes de consideracions: a) prudencials o estratègiques davant les catàstrofes que amenacen la humanitat, b) morals, sota l'imperatiu moral de no desatendre les necessitats bàsiques dels altres, i c) socials, en la mesura que els individus s'uneixen per viure sota institucions comunes no pas per por, no només per establir un acord per obtenir avantatges mutus, ni tampoc exclusivament moguts pel sentit del deure moral, sinó per l'afinitat que uneix uns individus amb els altres i el gaudi que aquesta cohesió porta aparellada. És veritat que les afinitats es poden qüestionar al·ludint que existeixen diferents menes de valors, però el fet que puguem reconèixer i compartir-ne molts ens recorda que tots som éssers humans que compartim una essència estructural que ens constitueix.

Al cap i a la fi, cal una comunitat lliure i igualitària, en la qual ningú romanguí sota el domini de ningú, per tal que els individus puguin desenvolupar lliure i plenament la seva personalitat. Unint així els factors prudencials, morals i d'afinitat ens trobem davant d'un conjunt d'argument i sentiments que mouen els cosmopolites a defensar la creació d'un món que sigui, com a mínim, una mica millor del que és actualment.